

Život a smrt na vrcholech světa

Milan Daniel



Život a smrt na vrcholech světa

Milan Daniel

Život a smrt na vrcholech světa

Milan Daniel

Text © 2017 Milan Daniel

Grafická úprava a sazba © Lukáš Vik, 2017

Obálka © 2017 Milan Daniel

1. vydání © Lukáš Vik, 2017

ISBN ePub formátu: 978-80-7536-142-4 (ePub)

ISBN mobi formátu: 978-80-7536-143-1 (mobi)

ISBN PDF formátu: 978-80-7536-144-8 (PDF)

Konverze do elektronických formátů:

webdesignér Lukáš Vik

<http://www.lukasvik.cz>

Věnováno...

Památce těch, s nimiž jsem kráčet po stezkách
asijských velehor a kteří ztratili život pro lásku
k horám:

Viléma Heckela a ing. Miloše Matrase
(zahynuli v roce 1970 pod Huascaránem),

Dr. Jana Kounického, CSc.
(zahynul v roce 1973 na jihozápadním pilíři
Makalu),

Ang Kamiho mladšího, Šerpy z Khumdžungu
(zahynul v roce 1974 na Pumori).

Úvodem

Horolezectví a věda mají k sobě hodně blízko. Prvními horolezci byli přírodovědci, kteří stoupali do hor, aby poznávali jejich horniny, květenu a zvířata. Průvodci jim byli odvážní horalé, zocelení denním existenčním bojem s drsnou horskou přírodou. Výzkumné skupiny procházely nejen alpskými údolími a stoupaly na ledovce a alpské štíty, ale v tomto objevitelském období byly pořádány expedice i do Tater a Krkonoš, a napsaly se o nich rozsáhlé cestopisy.

V evropských velehorách se horolezectví již dávno zaměřilo téměř výlučně na sportovní výkony. Původní objevitelský charakter zůstal však zachován při výpravách do světových velehor, zejména do hor Vysoké Asie. Je nepsaným pravidlem, že všech větších horolezeckých výprav se účastní i vědečtí pracovníci s vlastním výzkumným programem. Horolezectví tak otevírá lidskému poznání oblasti, které by jinak zůstaly dlouho nepoznané.

Obrovský rozvoj techniky, kterým lidstvo prochází, vzbuzuje mnohdy dojem, že vše vyřeší stroje. Pod ledem severního pólu proplouvají atomové ponorky a nad ním vedou letecké linky, sníh jihočinné oblasti drtí pásy mohutných transportérů. V místech, kde dr. Emil Holub zápasil o život s přírodou i s Mašukulumby, vedou asfaltové silnice. Ale ve velehorách je tomu jinak. I Himálaj byl fotografován z družice a za dobrého počasí jsou podnikány vyhlídkové lety k Everestu. Ovšem vstoupit do Himálaje a pracovat tam může jen ten, kdo se vzdá pohodlí přetechizovaného světa a opře se o sílu expedičního kolektivu, kterému na oplátku odevzdá všechny své schopnosti.

Historie československého expedičního horolezectví začala 19. června 1965, kdy odletěla I. čs. expedice do Hindúkuše. Naše horolezectví navázalo touto expedicí na tradici objevitelských výprav a na jejím uskutečnění se vedle Československého svazu tělesné výchovy podílela i Československá akademie věd. Dosažené poznatky vzbudily pozornost a ohlas i v zahraničí. A tak ke všem kladům této expedice je třeba připo-

čítat ještě výsledek, o němž se v novinách tehdy nepsalo, ačkoliv má trvalou hodnotu: byl položen základ pro spolupráci mezi dvěma významnými institucemi: vědeckou a sportovní. Byla otevřena cesta, kterou se ubíraly i další dvě expedice organizované v celostátním měřítku v r. 1967 na Tirič Mir a v r. 1973 na pátou nejvyšší horu světa Makalu. Pracovním programem byl především základní průzkum zvířeny navštívených oblastí. Při výpravě na Makalu byl rozšířen i o geologické otázky a dnes po letech můžeme prohlásit, že tato spolupráce se stala pro naše horolezectví dobrou tradicí. Je to především zásluha akademika Bohumíra Rosického, místopředsedy ČSAV, ing. Vladimíra Šedivého, vedoucího expedic do Hindúkuše, a Ivana Gálfyho, jenž vedl expedici Himálaj 73.

Velmi si vážím toho, že jsem se mohl zúčastnit všech těchto tří expedic. Byla to pro mne příležitost využít všechny své zkušenosti z nespočetných výzkumných terénních akcí v Československu i z řady expedic do zahraničí, především do hor Balkánského poloostrova. A také se mi splnil můj dávný klukovský sen.

Po návratu z asijských expedic jsem absolvoval vždy řadu odborných přednášek ve vědeckých společnostech i jiných institucích a mnoho populárních besed pro veřejnost. Jejich počet by hodně přesahoval stovku. Z nich pro mne vyplynul poznatek, že lidé mají zájem nejen o dobývání vrcholů, ale i o život pod nimi. Na všechny dotazy a výzvy vyslovené v besedách bych chtěl odpovědět touto knížkou.

M. D.

Prosinec 1975

I. Hindúkuš – hory hubící Indy

Kudy táhl Marco Polo

Na drobném koni, který má tak krátký cupitavý krok, že se s ním nelze žádným způsobem srovnat, odjíždím z vesničky Išmurch k horám. Staré sedlo, které sloužilo spíš jako nákladní než jezdecké, ještě podtrhuje rychlý rytmus natřásání. Záplatovaným, a přece děravým potahem kouká dřevěná kostra, a tak jen kovová tepaná hlavice vpředu upomíná na lepší časy majitele. Míjíme poslední zavlažované plochy a jsme ve vlastním ústí Išmuršské doliny.

Zdrcující pohled. Vyprahlé slepencové srázy po obou stranách svírají široké ploché dno, pokryté pískem a balvany. Nikde stín, nikde zeleň. Vzduch se tetelí v žáru slunce, které není odfiltrováno žádnou vrstvou kouřma. Pohled, který mě zdrtil: Kde tady najdu život?

Jinde i ve šťavnaté horské zeleni klesá s výškou počet drobných savců a v alpském pásu je

jich jako šafránu. Což teprve tady – jak uplatním své stovky pastí a vůbec celý vědecký inventář, který naplňuje šest beden? Jako by i kůň sdílel mé pocity a pochybnosti. Zastavil se u sporého trsu trávy, který přece jen vyráží mezi balvany na břehu bystřiny. Pomalu sklonil hlavu a prudkým škubnutím zničil tu jedinou zelenou skvrnku.

Východní Hindúkuš leží v klimatickém pásmu středoasijských pouští a polopouští. Díky tomu tady chybí to, co obdivujeme v jiných velehorách: prstenec podhorských lesů, nad nimi pásmo kleče nebo rododendronů. A pak hustý koberec alpinských luk, táhnoucí se až k čelu ledovce. Dole vyprahlý písek a kámen – nahoře skála a led; takový je Hindúkuš, jeden z důležitých článků řetězu tvořícího Vysokou Asii.

Páteří eurasijského světadílu jsou hory, které vznikly před milióny let v geologickém období třetihor. Byl to nesmírně složitý pochod, který dal Evropě Alpy a Karpaty a Asii nejtemnější pruh hnědé barvy na školních mapách, táhnoucí se od Malé Asie přes Kavkaz, centrální

Asii až na východ, kde v Číně se opět nesměle hlásí zelená barva nížiny. Známe místo, čas i způsob, jak k těmto horotvorným pochodům došlo. Odborníci odhadli, jak silné vrstvy usazenin byly uvedeny v pohyb a co bylo zdrojem sil, jejichž intenzitu a mocnost lze zjistit a ocenit matematickým výpočtem, ale nikdy ne pochopit prostými lidskými smysly. Proces, jenž začal v třetihorách, dodnes neskončil. V jeho průběhu vznikla Vysoká Asie, v níž se rozprostírají nejvyšší horstva světa stýkající se v pamírském velehorském systému, v oblasti nazývané přiléhavě Střecha světa.

Celá tato obrovitá hradba oddělila severní kontinentální Asii od jižní tropické přímořské části. Určila zákony podnebí, rostlinstvu, živočichům i člověku, jeho kultuře i dějinám. Způsobila, že je Asie kontinentem s nejpestřejšími přírodními podmínkami na naší planetě.

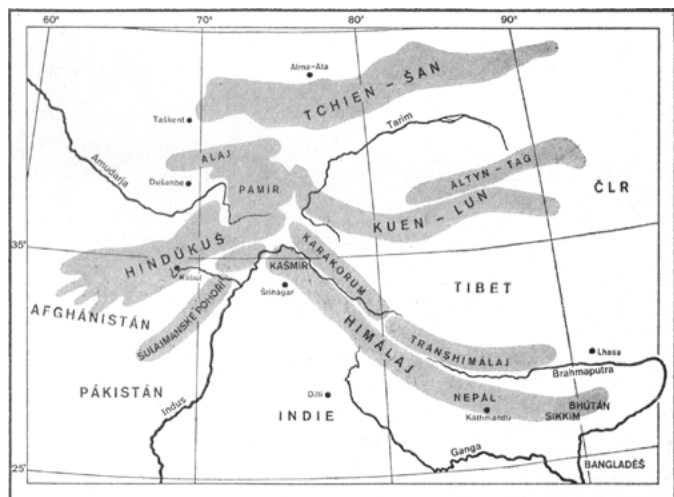


Schéma pamírskeho horopisného uzlu.

Na juhu od Pamíru – Střechy světa – leží Hindúkuš. Odděluje ho údolí řeky známé již ve starověku pod jménem Oxus. Jejím horním tokem je řeka Váchán, jež po spojení s řekou Pamírem přijímá jméno Pjandž a jejíž další tok tvoří základ řeky Amudarja. Ab-i-Pjandž, jak říkají místní horalé, je osou mohutné Váchánské doliny, která protíná střed Pamírskeho uzlu a tvoří bránu do nitra Vysoké Asie.

Kráčely tudy dějiny. Hindúkušem se probíjel Alexandr Veliký, jeho průsmyky se valila povodeň Džingischánových hord i bojovníci Tamerlánovi. Ale Hindúkuš poznal nejen dobyvatele. Ačkoliv stál v cestě z Indie na západ i na sever, nebyl nikdy hraničním pohořím, ať již státních celků nebo odlišných kulturních oblastí. Od nepaměti tisíce bezejmenných poutníků a obchodníků poznávalo jeho nástrahy a stovky jich zahynuly ve vichřicích nebo mrazem a vyčerpáním v řídkém vzduchu vysokých průsmyků. Útrapy cest i smrtelné nebezpečí se vryly do podvědomí lidu z podhůří a nížin a ovlivnily jméno tohoto horstva – Hindúkuš neboli Hory vraždící Indy („kuš“ znamená vraždící, hubící).

Váchánem snad vedla proslulá karavanní Hedvábná stezka a cestoval jím Benátčan Marco Polo na hřbetě oslíků stejným způsobem, jakým putují Váchánci i dnes, aby pro Evropu objevil zemi a přinesl o ní zprávy, kterým tehdy nikdo nechtěl věřit. Přehnaly se věky a Váchán zůstal opuštěn a zapomenut.

Sousední Pamír v posledním padesátiletí prozkoumaly desítky vědeckých expedic a horolezci spolu s přírodovědci přinesli zprávy i z ostatních asijských velehor. Hindúkuš však zůstal nenavštíven, brány Váchánské oblasti setrvaly zavřeny. Teprve začátkem šedesátých let našeho století objevili horolezci ve Východním Hindúkuši řadu krásných nedotčených hor, blížících se himálajským výškám. A našli také pochopení u afghánských úřadů. Japonci, Poláci, Norové, Rakušané, Švýcaři a také Němci a Italové, kteří pronikli nejdále na východ proti toku Ab-i-Pjandže, začali psát kapitoly novodobé historie Hindúkuše, historie, která má stále ještě víc nepopsaných stránek než historie kteréhokoliv jiného pohoří Asie. Historie, v níž pro zoologii dosud nebylo místo.

Hindúkuš probíhá v délce 900 km celým Afghánistánem a jen jeho východní (ale právě nejvyšší) výběžky zasahují na území Pákistánu. Východní Hindúkuš vyplňuje Váchánský výběžek na severovýchodě Afghánistánu, který je dlouhý kolem 300 km, ale široký místy jen 30 km. Na

severu ho přirozeně ohraničuje řeka Ab-i-Pjandž, na jihu hlavní hřeben Východního Hindúkuše. Váchánská oblast je tedy vyplněna severní částí těchto velehor, jež je rozčleněna údolími převážně poledníkového směru, zaledněnými v horních částech. Váchánský výběžek hraničí na severu s Tádžikistánem, na jihu s Pákistánem a Kašmírem a v nejvýchodnějším bodě se dotýká hranic Číny. Blízkost čínských hranic způsobila, že jednání o vstupní povolení se protáhlo a I. čs. expedice Hindúkuš ,65 musela na něj čekat více než 3 týdny. Byla již polovina července, když jsme konečně vkročili do Váchánu.

V úmorně dusném Kunduzu jsme vyměnili dopravní prostředky. Až sem jsme cestovali ve znamení 20. století – linkou Čs. aerolinií z Prahy do Kábulu, potom pragovkou čs. obchodního zastupitelství z Kábulu do Kunduzu. Tady jsme na bazaru najali archu, jejíž motorové srdce chevroletu-internationalu bylo utajeno v pláštíku z tisíce a jedné noci, který lépe odpovídal roku 1344, což byl oficiální afghánský letopočet v roce 1965. Vysoká korba byla pomalovaná ta-

bulemi, z nichž každá působila jako samostatný umělecký výtvar. Svíjeli se na nich hadi i okřídlení draci hned na dosah od vlnadné mořské panny. Jako kdyby z muzea pouťových atrakcí vyjela střelnice z dob kondelíkovské Prahy. Jen tryskáč, řítící se po zadním čele auta, ukazoval, že malíř měl ve štětcí i soudobou techniku. Nad korbou bylo ozdobné zábradlíčko a nad střechou kabiny balkónek – prvé patro, které bylo autobusem, v němž jsme jako slepice na hřadě polykali prach ze stepních cest. Dole v kabině se vedle řidiče mačkali náš průvodce z Kábulu Afghánec Sarvar a lékař expedice dr. Wolf. Tato kombinace umožňovala alespoň částečně ovlivnit počínání řidiče: dr. Wolf měl na ruce uvázan provázek, který vedl vzhůru na „balkón“. Bylo-li potřeba, mohli jsme za něj zatahat a dr. Wolf anglicky požádal Sarvara, aby přemluvil šoféra k zastávce.

Majitel a řidič v jedné osobě měl široké plan-davé plátěné nohavice, dlouhou bělavou košili a na hlavě čepičku z kůže karakulských ovcí. Bůhví jak to dokázal, ale jeho oblek, na rozdíl od našeho, si i po řadu dnů podržel původní vzhled.

Závozník, mechanik, pomocník, výpravčí a asistent v jedné osobě už na tom byl hůř. Celou cestu doslova visel vzadu na korbě v mracích prachu, a aby se neudusil, držel v zubech cípy uvolněného turbanu, které mu sloužily jako filtr dýchaného vzduchu.

Šéf či chalífa, jak ho tituloval jeho pomocník, byl zkušený jezdec. Jeho řidičské umění jsme mnohokrát ocenili na úzkých cestách ve srážech nad zlatonosnou řekou Kokčou i na jiných nebezpečných úsecích. Cesty byly zbudovány doslova na míru našeho vozidla. Vnější kola přesně sledovala okraj – často jenom volně složený z oblázků proložených proutím – z něhož se za zadním kolem uvolňovaly větší či menší dávky kamení a my si stále znovu kladli otázku, co by se asi stalo, kdybychom potkali protijedoucí vehikl. Jak jsme se blížili k horám, tím více přibývalo cestovních radostí. Nakonec musel závozník přivázat k hornímu okraji postranic silná prkna, protože na některých místech, kde nad i pod silnicí byla kolmá skalní stěna, jsme projížděli tak, že korba vozu se přímo opírala o skálu

– vnější kolo nákladáku se však i potom točilo doslova na okraji srázu.

Obec Iškašim byla naší branou do Váchánu. „Lorina“ (jak se tu běžně říká nákladním vozům) sjíždí pomalu ze širokého třítisícimetrového sedla k řece Ab-i-Pjandž, která nás povede dále na východ. Svahy bezprostředně nad údolím jsou větrem i sluncem rozbity v rozsáhlá pole kamene a šterku a nemají vůbec nic společného s krásou velehor. Jenom průzory, tvořenými příčnými dolinami, zahlédneme vždy na chvilku ledovou krásu hlavního hřebene. Gazi-deh, Varg, Kiš-mikhan, Šachaur, Langar, Urgend-e-Bala, Imtir, Pigiš – exotická jména dolin, osad i štítů, jejichž transkripce je právě tak málo přesná a ustálená jako výslovnost místních Váchánců.

Široké ploché dno hlavního údolí má proměnlivý ráz. Na některých úsecích jsou zelené stepní plochy. Většinou se na nich pase drobný skot, který v mnoha případech nese známky křížení se zebu. Převážně je však údolí vyplněno rozsáhlými poli kamene, balvany přecházejícími ve šterk

a ten v písek, jemný jako mouka. Pověstný vá-
chánský vítr z něho modeluje přesypy a návěje,
které musí náš automobil pracně objíždět. Zeleň
je soustředěna do oáz. Jsou v místech, kde se
vlévají ledovcové bystřiny z postranních údolí
do Ab-i-Pjandže. Zde stojí i několik kamenných
a hliněných chatrčí a kolem nich jsou políčka,
nevýslovně kamenitá a chudá. Jejich existence
je podmíněna vodou, pracně rozváděnou sys-
témem džují. Tak se nazývají stoky a kanálky,
kterými je voda, zachycená výše v postranním
údolí, přiváděna k políčkům ječmene, ovsa či
luštěnin. Kolem kanálů rostou topoly, které
spolu s keřovitými vrbami jsou zde téměř jedi-
nými dřevinami. Mimo dosah zavodňování jsou
opět jen kameny, písek, přesypy.

U obce Išmurch končí vyjetá cesta. Loučíme se
s pestře pomalovanou „lorinou“, jejím šéfem
Širin Delem i sympatickým pomocníkem. Když
mizí za západním obzorem, mizí s ní i posled-
ní reminiscence na léta příprav. Obrátíme-li se
k vycházejícímu slunci, máme po levici Pamír,
po pravici Vysoký Hindúkuš, Před námi jsou

vrcholy Váchánského Pamíru a někde dále za ním lze tušit Čínu. Jsme uprostřed hor. A jsme jediní, kteří v roce 1965 obdrželi povolení vstoupit na území Váchánu.

Jen skály a led

Na přehledných mapách Střední Asie je Váchánská oblast zakreslena jako nelogický výběžek severovýchodního Afghánistánu, jako prst namířený k východu. Celý je temně hnědě vybarven – a tím místopisné informace končí. Pro orientaci v terénu jsou tyto mapy samozřejmě nepotřebné. To konstatovala i mezinárodní konference organizovaná Rakouským alpským svazem. Konala se v Salzburku rok před startem naší expedice a na programu měla výzkum Hindúkuše – horolezecký i přírodovědecký, současný stav i pravděpodobné perspektivy. Její svolání znamenalo pro nás velký přínos, protože jsme se v ucelené formě mohli seznámit nejen s poznatky a výsledky našich předchůdců (i s těmi, které dosud nebyly zveřejněny), ale i s jejich návrhy co a jak v budoucnu řešit. A hlavně jsme ocenili,

že ing. Vladimír Šedivý, vedoucí čs. expedice, přivezl z Rakouska přehledný náčrt Východního Hindúkuše, sestavený podle fotografií, skic a pozorování předchozích expedic.

Do sítě stupňů a minut zeměpisné délky a šířky byl dvojitou tenkou čarou zaznamenán tok řeky s černými čtverečky osad na březích. Silné plné čáry zaznamenávaly přibližný průběh hlavních i postranních hřebenů s udáním některých výšek. Celé schéma bylo výmluvným obrazem stupně poznávání Východního Hindúkuše. Pozornost většiny expedic byla dosud soustředěna do západní části Váchánského výběžku. Proto náčrt této oblasti byl bohatěji členěn a hlavní hřeben byl zakreslen méně schematicky s řadou postranních hřbetů. V místě, do něhož jsme směřovali my, byl zachycen jen hlavní hřeben a mezi ním a řekou Pjandž podivná podkova s ničím nesouvisející, zřetelně horopisně nelogická a nesprávná. Bílá plocha papíru napravo i nalevo od ní nechávala volné pole působnosti – ať již výzkumu v terénu nebo prostě předem fantazii. Vydat se do hor podle mapy kreslené redisperem

bylo už samo o sobě vzrušující. Tím spíš, že i na této mapě právě v „naší“ oblasti byla bílá skvrna.

Ani umístění hlavních vrcholů viditelných zdola od řeky Pjandže není na mapce správné. Jdeme dobývat vrchol hory Lungho, ke kterému budeme podle nárysu hledat přístupovou cestu údolím Išmurch-Darrah. Ale skutečné Lungho ční nad závěrem doliny Chandut, která je situována západněji a jejíž ústí jsme už dávno minuli. To se ovšem dozvíme, až vystoupíme na řadu jiných vrcholů, srovnáme skutečnost před námi s panoramatickými snímky jiných expedic a identifikujeme podle nich hlavní známé vrcholy. Nyní, dole pod horami, ještě nevíme, že nikdy nevstoupíme na svahy Lunga, a netušíme ani to, že nad „naší“ dolinou objevíme celou řadu hor, dosud zcela neznámých, včetně té nejvyšší z nich, která se přibližuje výšce 7000 m.

Nic na náčrtku prostě nesouhlasí. Dokonce ani jméno vesničky, u níž skončila cesta automobilem a kde teď táboříme. Na papíru Išmara, ve skutečnosti Išmurch. Zdánlivě neškodná záměna, která

v závěrečné fázi cesty automobilem byla velkou komplikací. Vedení mapovým náčrtem jsme žádali – a s velkými obtížemi získali – povolení cestovat do Išmary. Že to je však obec kousek za Iškašimem, na samém západě Váchánské oblasti, vyšlo najevo až v Iškašimu, kde nám policejní náčelník odmítl dát povolení cestovat dál než do skutečné Išmary. Sešel se sbor starců a znalců místopisu. Výrok rady starších zněl v náš neprospěch. Išmara leží hned za Iškašimem, tam kdesi v dálce je Išmurch. S velkými obtížemi jsme vysvětlovali policejnímu náčelníkovi, kterému latinka na náčrtu byla stejně málo srozumitelná jako nám afghánské písmo, jak omyl vznikl. Nakonec jsme museli počkat do druhého dne na výsledek bezdrátové konzultace s guvernérem provincie ve Fajzábadu. Dopadla dobře. Ať mu Alláh za to požehná a ať ve zdraví užije soupravu kempingového nábytku, jíž jsme přizdobili jeho terasu.



Náčrt, který měla k dispozici I. čs. expedice do Hindúkuše v r. 1965 jako jedinou mapu navštívené velehorské oblasti.

Dosáhli jsme tedy území, jež bylo bílou skvrnou na mapě. Každý krok je tu svým způsobem doslova objevitelský. Mělo by to v nás vyvolat